

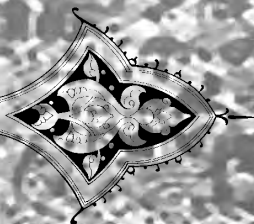
امت اسلامی:

از تنوع تا فرقه‌گرایی

دکتر سید احمد زرهانی

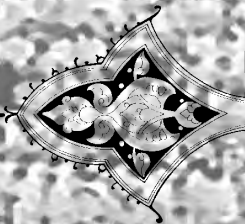
هویت اجتماعی مسلمانان در ذیل عنوان امت واحده ترسیم می‌شود. قرآن مجید می‌فرماید: «إِنَّ هَذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاعْبُدُونِ»؛ (۱) واحده بودن امت، پرتوی از واحد بودن الله و تجلی‌گاه یکتاپرستی و مظهر توحید عملی است. وقتی مسلمانان عالم در برابر اوامر و نواهی خدای یکتا تسلیم شوند و او را بپرستند و معشوق و مطلوب مشترک داشته باشند، با هم احساس یگانگی می‌کنند و از جاذبه‌ها و دافعه‌های مشابه برخوردار می‌شوند. هر چند مسلمین به خدا تقرب بیشتر پیدا کنند و باطن آنان از نور خداوند روشن‌تر شود، به همان نسبت از موریانه شرک خفی و تفرقه‌ایمن‌تر می‌گردند و خلل ناپذیرتر می‌شوند. از این رو می‌توان نسبتی بین تقرب به خدا و تقریب پیروان مذاهب اسلامی متصور شد و این دو را لازم و ملزوم یکدیگر دانست. از دیدگاه قرآن مجید اختلافات طبیعی مستمسکی برای تفرق نمی‌باشند بلکه نشانه‌هایی برای شناخت آدمیان به‌شمار می‌آیند. خداوند سبحان می‌فرماید: «يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاهُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ»؛ (۲) این آیه شریفه نشان می‌دهد که افتخار به رنگ و نژاد و قوم و ملیت، ارزشی ندارد و ملاک برتری، خدا ترسی است.

خداوند حکیم نه تنها هیچ‌گونه خصومت و تفرقه‌ای را بین مسلمانان به رسمیت نمی‌شناسد بلکه با صراحت، مؤمنان به خدا را برادران یکدیگر می‌داند و اصلاح ذات‌البین را ضروری قلمداد می‌کند و آن را از سنخ تقوی و مسبب نزول رحمت الهی می‌شمارد و می‌فرماید: «إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ»؛ (۳) عنصر اساسی حفظ شاکله امت واحده، همانا اخوت اسلامی و عمل به اقتضای برادری است. پیامبر اکرم (ص) که اسوه جاودانه امت واحده است، در دوران حیات طیبه خود، این پیوند اخوت را برقرار کرد و به مسلمانان صدر اسلام آیین برادری را تعلیم داد. خداوند متعال برای حفظ انسجام امت واحده در قرآن مجید راه‌کارهای گوناگونی نشان داده است. از جمله می‌فرماید: «وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ تَفَرَّقُوا وَاخْتَلَفُوا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ وَأُولَئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ»؛ (۴) کدام بینات بالاتر از قرآن مجید و سنت رسول خداست که سرشار از آداب اتحاد است؟ علمای مسلمان و مصلحان دینی و متفکران اسلامی از ندای وحدت آفرین اسلام آگاهی دارند و مردم را به همبستگی فرامی‌خوانند اما چه شده است که در گوشه و کنار جهان اسلام هنوز هم عده‌ای بر طبل تفرقه می‌کوبند و راه را برای برادرکشی و سلطه‌استعمارگران هموار می‌سازند؟ آیا دستوری برای تفرقه بعد از دریافت بینات دارند؟ با کدام حجت و دلیل عقلی و نقلی، خود و دیگران را در مهلکه می‌اندازند؟ قرآن مجید تفرقه را تشبیه به پرتگاه گودال آتش می‌کند. به راستی امروز برخی از مسلمانان که گرفتار فتنه جنگهای مذهبی با یکدیگر شده‌اند، در پرتگاه گودال آتش و ...

عَلَى شَفَا حُفْرَةٍ مِنَ النَّارِ...» (۵) به سر نمی‌برند؟ در معادلات قرآنی اگر به یک سر معادله بی‌توجهی شود، تبعات سر دیگر معادله دامن‌گیر مردم می‌شود و اگر به یک سر معادله عمل گردد، مردم از مزایای سر دیگر معادله بهره‌مند می‌شوند. این سنت الهی است و به منزله قانون آفرینش در تار و پود تمدن‌ها جاری است. «...إِنْ تَنْصُرُوا اللَّهَ...» (۶) یک سر معادله است و سر دیگر آن «...يُنصِرْكُمْ وَيُثَبِّتْ أَقْدَامَكُمْ»؛ (۷) شرط و جواب شرط در این معادلات قطعی و نمودار حکمت بالغه الهی و سنت حاکم بر حرکت تاریخ است. اعتصام بحبل الله و اجتناب از تفرقه، مقدمه و مطلع پیوند دلها و نجات از پر نگاه گودال آتش است. وقتی اولی ترک می‌شود و گروهی از مسلمین متفرق می‌شوند، آتش انفجار و انتحار به جان آنان می‌افتد و استعمار غدار از این آتش افروزی سود سرشار می‌برد. زبان گفتگوی مسلمین در امت واحده زبان آتش نیست بلکه زبان ولایت و دوستی است. به سبب ولایتی که مسلمانان بر یکدیگر دارند، امر به معروف و نهی از منکر می‌کنند و به ارشاد هم می‌پردازند. یکی از منهیات قرآن مجید به عنوان پشتوانه حفظ سلامت و جاهت امت واحده دوری گزیدن از تنازع است. خداوند علیم می‌فرماید: «وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا وَتَذْهَبَ رِيحُكُمْ وَاصْبِرُوا إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ» (۸) امروزه که استعمارگران با شیوه‌های سخت و نرم به جنگ جهان اسلام آمده‌اند و هر روز پهنه‌ای از اراضی مسلمین را به خاک و خون می‌کشند، برخی از فرق مسلمین به جای اتحاد برای دفع بیگانه به تنازع روی آورده‌اند و خود و دیگران را در آتش نزاع می‌سوزانند و جاهت و آبروی امت اسلامی را به باد می‌دهند. آیا این پدیده شوم برادر کشی، نشانه‌ای از قهر و غضب الهی نیست؟ آیا برخی از ما مسلمانان گرفتار سنت استدرج نشده‌ایم؟ (۹) ان‌شاءالله که چنین اتفاقی نیفتاده است اما لازم است که اندیشمندان جهان اسلام برای سر بلند بیرون آمدن از این امتحان الهی، چاره‌ای بیندیشند و آتش تفرقه و تنازع را با تفکر و تمسک به ریسمان الهی خاموش کنند. وقتی رئیس‌جمهور پیشین آمریکا رسماً زنگ جنگ صلیبی مدرن را به صدا درمی‌آورد و لشکرکشی می‌کند، باید سران سیاسی، علمی و فقهی مسلمین به خود آیند و راه مصالحه و مفاهمه را در سطوح ملی و بین‌المللی هموار کنند و مشعل اتحاد را برافروزند.

برخی از عوامل اختلاف بین مسلمانان به خاطر تفاوت در استنباط و اجتهاد و رهیافتهای فقهی و کلامی است که در طول تاریخ تکنون پیدا کرده است. چاره اندیشی برای جلوگیری از تبدیل این اختلاف علمی به اختلافات سیاسی و منازعات مخرب از وظایف خطیر علما و متفکرانی است که حصون دین‌اند و از انبیا بنی‌اسرائیل منزلتی بالاتر دارند و می‌توانند درخشندگی کلمه سوا و مشترکات اسلامی را به مردم نشان دهند و دامنه تنشها را کم کنند. برخی از اختلافات مسلمین ناشی از تعرض استعمارگران به حوزه فکر و فرهنگ مسلمانان و دخالت آنان در مقدرات ملل مسلمان و نفوذ عوامل مرئی و نامرئی غرب در هیئت حاکمه برخی از کشورهای اسلامی است. دفع این خطر در پرتو رشد آگاهی و افزایش بصیرت مسلمین میسر می‌باشد. مردم وقتی آگاه شوند و حقایق را با هوشمندی بفهمند، تسلیم بازیگران سیاسی استعمار نمی‌شوند و دست رد بر سینه تفرقه‌افکنان بین‌المللی می‌زنند. استعمار نو با جنگ نرم، انسجام ملل اسلامی و فرهنگ توحیدی آنان را نشانه گرفته است. معمولاً تفرقه افکنان بیگانه از جهل و سوء تفاهمها و برداشتهای نادرست و رایج در بین فرق مسلمان بهره‌برداری می‌کنند و معطوف به آنها در آتش تضادها می‌دمند. بازنگری در ساز و کارهای رسانه‌های ملل اسلامی و تدوین راهبرد اطلاع رسانی امت اسلامی، پشتوانه‌ای برای خلع ید رسانه‌های بیگانه و جلوگیری از تفرقه‌افکنی آنان است. در این برهه حساس

تاریخی که مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی اهتمام به برگزاری کنفرانس وحدت اسلامی با عنوان امت اسلامی از تنوع مذهبی تا فرقه‌گرایی کرده است و با حضور رجال دینی و علمی جهان اسلام به چاره‌اندیشی روی آورده است، شایسته است تا در امتداد این کنفرانس بین‌المللی و به مصداق آیه شریفه «وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ» (۱۰) کارگروهی متشکل از شخصیت‌های موجه جهان اسلام، آستین همت بالا بزنند و رهیافت‌های این کنفرانس را از طریق یک دبیرخانه فعال به مراکز سیاسی، علمی، فرهنگی، رسانه‌ای و دانشگاهی کشورهای اسلامی ابلاغ کنند و بر تحقق آنها به منزله میثاق امت واحده اهتمام ورزند و در کنفرانس بعد، نتیجه اقدامات را مورد گزارش دهند و حاصل کار را از طریق سایت و جراید و صدا و سیمای کشورهای مسلمان به اطلاع مسلمین برسانند. هرگاه مسلمانان فرصت‌ها و تهدیدها و آفات و راه‌کارها را بشناسند، به طریق کارآمدتری برای اصلاح امور امت واحده واکنش نشان می‌دهند و ننگ برادرکشی و منازعه‌های خشن را از دامان ممالک اسلامی پاک می‌کنند و افق را برای همگرایی دینی روشن‌تر می‌سازند و متناسب با نصرتی که در حق دین خدا انجام می‌دهند، از نصرت الهی بهره‌مند می‌شوند. جا دارد در جهت افزایش کارآمدی نهادهایی مثل سازمان کنفرانس اسلامی و مجامع علما و فقها برنامه‌ریزی شود. شاید ارتقای جایگاه این نهادها و تبدیل آنها به اتحادیه کشورهای اسلامی، زمینه را برای تجسم عینی‌تر امت واحده فراهم‌تر کند. وقتی اروپای متفرق که تا نیم قرن پیش در آتش جنگ‌های جهانی و منطقه‌ای می‌سوخت، به اتحاد می‌رسد چرا امت اسلامی با آن همه آموزه‌های محکم دینی باید راه تفرقه را در پیش گیرد؟ مگر نه آن است که ما در عمل به قرآن قصور داریم و از درد مهجوری قرآن رنج می‌بریم؟ چه نیکو فرمود علامه شیخ محمود شلتوت: «و هو لاء هم المسلمون، علی تفرقهم فی البلاد و الأقالیم، و تفرقهم فی السلطان و النفوذ، و ضعفهم المادی أمام دول الغرب، و بالرغم مما غمروا به و غزوا من علوم متنوعه، و ثقافات متعددة ذات ألوان مادیة، و ادبیة، و اجتماعیة، و تشریعیة، لا یزالون یعتصمون بالقرآن، و یدینون بقدرسیة القرآن، و یتآزرون علی خدمة القرآن. و إنهم لیستشرفون جمیعاً لمطلع ذلك الیوم الذی یرعود فیه سلطان القرآن فیکون التشریح تشریح القرآن، و الأخلاق أخلاق القرآن، و الهدی هدی القرآن، و نرجو أن یکون قریباً». (۱۱)

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

رسال جامع علوم انسانی

بی نوشتها

۱. انبیاء، ۹۲.	۷. محمد، ۷.
۲. حجرات، ۱۳.	۸. انفال، ۴۶.
۳. حجرات، ۱۰.	۹. مأخوذ از آیه ۱۸۲ سوره اعراف: «وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا سَنَسْتَدْرِجُهُمْ مِنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ».
۴. آل عمران، ۱۰۵.	۱۰. آل عمران، ۱۰۴.
۵. آل عمران، ۱۰۳.	۱۱. رساله الاسلام، شماره ۱، ص ۱۶.
۶. محمد، ۷.	

